

Bijlage 1. Beschrijving van de gebruikte variabelen in de JOP-monitor

Tabel 1. Gemiddelde scores en frequentieverdelingen van de opgenomen variabelen in de JOP-monitor.

Variabelen	Gemiddelde (%)	SD
Leeftijd (14-25 jaar)	19	3,1
Geslacht (% man)	(50,6)	/
Onderwijsvorm/opleidingsniveau		
aso	(51,5)	/
tso	(29,3)	/
bso	(19,2)	/
Verstedelijkingsgraad (% stedelijke buurt)	(19,8)	/
Welvaartsindicator	-.0032	1,02
Responsiviteit moeder (0-100)	69,8	20,8
Responsiviteit vader (0-100)	51,3	25,1
Opvolging door ouders (0-100)	61,5	22,3
Gezinssituatie (% gescheiden ouders)	(24,3)	/
Uitgaansgericht vrijetijdspatroon (0-100)		
Digitaal vrijetijdspatroon (0-100)		
Schools succes (% meermaals gebist)	(4,0)	/
Schoolbeleving (0-100)	71,8	15,5
Relatie met leerkrachten (0-100)	67,1	15,3
Daderschap eigendomsdelict(en) (% dader)	(25,8)	/
Zelfwaardegevoel (0-100)	74	14

Bijlage 2. **Focusgroepmethode**

Focusgroepen kunnen gezien worden als groepsinterviews. De focusgroepmethode “enables a group of individuals to share their views in a nonthreatening environment, with the goal of learning about the factors that dictate a particular action or attitude”.¹ Op een gestructureerde manier wordt op korte tijd veel informatie verzameld bij een groep respondenten. Het grote voordeel van focusgroepen is de groepsdynamiek die ontstaat.² In interactie met elkaar worden aanvullingen of contrastervaringen aangebracht en meningen gevormd. De interactie tussen de deelnemers staat centraal bij het verkrijgen van informatie over het betreffende onderwerp.³ Focusgroepen laten de respondenten participatief deelnemen, waardoor de inbreng van de onderzoeker beperkt blijft. Een ander voordeel van focusgroepen is dat er gebruikgemaakt kan worden van activerende werkvormen, iets wat jongeren aanspreekt en in individuele interviews moeilijker haalbaar is. Hoewel focusgroepen vaak (te pas en te onpas) gebruikt worden, is het geen eenvoudig te hanteren methode. Het is een fabeltje dat focusgroepen een snellere en eenvoudigere manier zijn om data te verzamelen dan individuele interviews. Wilkinson⁴ benadrukt bovendien dat deelnemers aan focusgroepen in samenspel met anderen betekenissen construeren. Zij vindt focusgroepen daardoor buitengewoon geschikt om gevoelige thema's bespreekbaar te maken en om te onderzoeken hoe betekenisgeving in sociale contexten tot stand komt. In zekere zin laat zich hier ook een parallel trekken met het thema 'geweld'.

1. **Fasen van de methode**

In wat volgt bespreken we de verschillende fasen van een focusgroepmethode geschikt voor jongeren: van de voorbereiding van de focusgroep, over de uitvoering ervan, tot het analyseren van de verkregen data.

✓ Voorbereiding

Idealiter bestaat een focusgroep uit zes tot twaalf personen, zodat alle deelnemers maximaal kunnen participeren.⁵ Met kinderen en jongeren wordt het best met kleinere groepen gewerkt: minimum vijf tot maximum acht deelnemers.⁶ Als algemene vuistregel wordt gehanteerd dat er twee tot vijf sessies moeten worden georganiseerd om een goed beeld te kunnen krijgen van het te onderzoeken onderwerp,⁷ of tot saturatie of verzadiging bereikt is.⁸ Er zijn ook auteurs die stellen dat meer dan vijf focusgroepen noodzakelijk zijn. Het aantal groepen zal echter afhangen van de functie van de focusgroep binnen het onderzoek. De duur van een sessie varieert gewoonlijk

van één tot twee uur.⁹ Voor kinderen en jongeren is het niet aangeraden de focusgroep langer dan twee uur te laten duren.¹⁰ Een van de bedreigingen van focusgroepen is het probleem van uitvallers. Om hieraan tegemoet te komen, suggereert Morgan¹¹ om ten minste 20% van het totale aantal deelnemers extra te rekruteren.

De groepssamenstelling kan op verschillende manieren gebeuren, afhankelijk van het doel en de aard van het onderzoek.¹² Er kan enerzijds gebruikgemaakt worden van een 'non-purposefull sample', waarbij geen selectie gebeurt, en anderzijds kan de onderzoeker een doelgericht staal van personen selecteren (purposive sample), bijvoorbeeld vrouwelijke slachtoffers van geweld. In een doelgerichte steekproef worden alle relevante aspecten afgelijnd, maar binnen de vooropgestelde criteria blijft er nog voldoende variatie over om het thema werkelijk te exploreren. Daarnaast combineert men het best personen met een gelijkaardige achtergrond qua kennis en ervaringen. Een open gesprek komt sneller op gang wanneer de deelnemers zich in elkaar herkennen. Tegelijkertijd met het homogeniseren van groepen is een proces van diversifiëren belangrijk wanneer men groepen wil vergelijken. Bepaalde kenmerken vergelijken kan het best bij groepen die onderling zo veel mogelijk verschillen.

De focusgroepmethode heeft niet de bedoeling resultaten op te leveren die representatief zijn voor de populatie waaruit de deelnemers zijn geworven.¹³ Er kan wel een onderscheid gemaakt worden tussen een opzet die de vergelijking van groepen mogelijk maakt ('segmentatie sampling') en een opzet die dat in beginsel niet toelaat ('convenience sampling'). Bij 'segmentatie sampling' gaat het om een selectie waarbij door de onderzoeker bewust wordt gevarieerd tussen de focusgroepen en tegelijkertijd de verschillen binnen de groepen zo klein mogelijk worden gehouden. Het grote voordeel hiervan is dat de resultaten van de verschillende groepen met elkaar vergeleken kunnen worden. Een tweede voordeel van 'segmentatie sampling' is dat de deelnemers binnen dezelfde groep voldoende affiniteit met elkaar hebben om een vruchtbare discussie op gang te kunnen brengen.¹⁴ Bij segmentatie zal het aantal focusgroepen hoger liggen omdat per kenmerk dat onderzocht wordt het verzadigingspunt bereikt moet worden.¹⁵ Bij 'convenience sampling' wordt de samenstelling van de focusgroepen ingegeven door praktische mogelijkheden, waardoor onderlinge vergelijking niet mogelijk is.

Deelnemers kunnen op verschillende manieren worden gerekruteerd: via bestaande lijsten, sleutelfiguren binnen organisaties of een sneeuwbalsteekproef.¹⁶ Powell & Single¹⁷ stellen dat er een tijdspanne van tien tot veertien dagen in acht genomen moet worden tussen het moment van de uitnodiging en het plaatsvinden van de betreffende sessie. Dit kan via een brief of telefonisch. Daarnaast adviseren zij een neutrale locatie voor de uitvoering van de sessies, waar een open discussie kan ontstaan zonder gestoord te kunnen worden. Bij het werken met 'bestaande' groepen, zoals klasgroe-

pen en sportclubs, is dit een logische en praktische oplossing; deelnemers voelen zich namelijk veiliger binnen een bekende groep en in een voor hun bekende omgeving.

✓ Uitvoering

Naast de aanwezigheid van de deelnemers zijn ook een goede moderator en een zorgvuldig opgestelde vragenlijst belangrijk voor het uitvoeren van de focusgroepen. De moderator leidt de groepsdiscussie in goede banen en zorgt ervoor dat elke deelnemer gehoord kan worden, vraagt door, waakt over de tijd en de aangesneden onderwerpen, enzovoort. De figuur van de moderator is erg belangrijk voor het goede verloop van de focusgroepen, en moet een omgeving creëren waarin de deelnemers zich vrij voelen om met elkaar te spreken. Een open en flexibele houding van de onderzoeker is dus cruciaal om een natuurlijke participatie van de deelnemers te verkrijgen.¹⁸ De moderator kan dit realiseren door zichzelf voor te stellen in het begin van een sessie en de deelnemers in de gelegenheid te stellen met elkaar kennis te maken. Afhankelijk van het doel en de aard van het onderzoek, kan de moderator een meer actieve of passieve rol hebben. Indien de onderzoekers op voorhand thema's hebben vastgesteld, zal een meer directieve opstelling van hen worden verwacht dan wanneer dat niet het geval is en zij geheel blanco aan een sessie beginnen.

Naast een moderator wordt er bij voorkeur een tweede onderzoeker aangewezen als notulist. Zeker bij onderzoek over gevoelige onderwerpen en bij onderzoek met jongeren zijn twee onderzoekers een noodzaak.¹⁹ De notulist kan de taak van de moderator voor een deel verlichten en beschikt over een extra paar oren en ogen om de groepsdiscussie te observeren. Immers, ook non-verbale communicatie van de deelnemers is een belangrijke bron om de betekenis van geweld te achterhalen. Lachen, bijvoorbeeld, komt veel voor in focusgroepen die gevoelige onderwerpen aanbrengen, zoals geweld en onveiligheid.²⁰

Het is erg belangrijk een goed gestructureerde topiclijst te gebruiken, waarin alle te behandelen onderwerpen en doelstellingen van het gesprek worden opgesomd. Op deze manier kan het verloop van het gesprek goed gestuurd worden door de moderator, en is het risico dat sommige deelnemers het gesprek 'overnemen' veel kleiner.²¹ Het soort vragen dat gesteld wordt, hangt af van het thema dat besproken wordt en van de informatie die een focusgroep moet opleveren. Morgan²² stelt dat het aantal te behandelen onderwerpen in een focusgroep van 90 minuten kan variëren van twee tot vijf. De vragen moeten in ieder geval open zijn zodat verschillende antwoorden geformuleerd kunnen worden door de deelnemers. Bij het bespreken van gevoelige onderwerpen wordt het best gestart met de minder gevoelige vragen.²³ Een 'warming-up' bij deze onderwerpen is noodzakelijk om de deelnemers op hun gemak te stellen. Verder moet er ruimte gelaten worden om thema's aan bod te laten

komen die niet vooraf waren voorzien, maar die door de deelnemers zelf worden aangehaald.

✓ Data-analyse

In onderzoek met kinderen en jongeren in het bijzonder, ligt de keuze van de data en de wijze waarop deze geïnterpreteerd worden in handen van de volwassen onderzoeker.²⁴ Tijdens het verwerken van de data moet daar rekening mee gehouden worden. *‘As ‘grown-ups’, we are limited by our tendency to process their talk through our own view of the world’.*²⁵

De data-analyse is het onderdeel van de focusgroepmethode waarover de meeste verdeddheid bestaat. Tot op heden bestaat er geen algemeen kader dat alle kwalitatieve analysetechnieken voor focusgroepen omvat.

Onwuegbuzie, Dickinson, Leech & Zoran²⁶ onderscheiden vier manieren waarop een data-analyse kan gebeuren. De ‘transcript-based analysis’ is de meest tijdrovende manier om gegevens te analyseren. Deze analyse bevat de transcriptie van videobanden en/of geluidsbanden, die volgens Krueger²⁷ kunnen resulteren in vijftig tot zeventig pagina’s tekst per sessie. Deze ruwe gegevens kunnen vervolgens verder worden geanalyseerd door de moderator en notulist. Hierin worden algemeen drie fases onderscheiden.²⁸ Tijdens de eerste fase, het open coderen, worden alle gegevens die tot dan toe zijn verzameld, zeer zorgvuldig gelezen en in fragmenten ingedeeld. De relevante fragmenten worden gelabeld en onderling vergeleken. De tweede fase bestaat uit het axiaal coderen. Tijdens deze fase worden de codes gegroepeerd in categorieën en wordt de betekenis van deze categorieën achterhaald. Waar mogelijk worden ze omschreven en met voorbeelden geïllustreerd. De derde en laatste fase van coderen is selectief coderen. In deze fase ligt de nadruk op integratie en het leggen van verbanden tussen de categorieën.

Een andere vorm voor het analyseren van gegevens van een focusgroep is de ‘tape-based analysis’, waarin de onderzoeker eerst luistert naar de opname van de focusgroep en vervolgens zelf een verkorte versie ervan creëert. Deze transcriptie is meestal veel korter dan de transcriptie van de ‘transcript-based analysis’. Wel heeft deze analyse het voordeel dat de onderzoeker zich kan richten op de onderzoeksvraag en alleen die transcripties selecteert die helpen bij het beantwoorden van de vooropgestelde onderzoeksvraag.

‘Note-bases analysis’ omvat een analyse van nota’s van de focusgroep, een samenvatting en de eventuele opmerkingen van de moderator en/of notulist. De geluids- of video-opnamen worden hier enkel gebruikt om de notities van de onderzoeker(s) te controleren. Verder kunnen de opnamen op een later tijdstip geraadpleegd worden om meer informatie te achterhalen.

De ‘memory-based analysis’ tot slot is de minst strikte methode. De moderator presenteert hierbij zijn/haar resultaten, die gebaseerd zijn op herinneringen, aan verschillende stakeholders.

Samenvattend kan gesteld worden dat de data-analyse in de meeste gevallen bestaat uit twee fasen: (1) transcriptie van de data naar ‘ruwe’ thema’s en (2) de nadere specificatie en categorisatie van de thema’s die in de eerste fase werden geïdentificeerd.²⁹

✓ Aanbod van actieve werkvormen

Om de feiten en beleving van een bepaald fenomeen te achterhalen, moet de onderzoeker de respondenten zelf aan het woord laten zonder hen benoemingen voor te leggen. Dat kan door te werken met activerende technieken,³⁰ eerder dan een klasieke vragenlijst te gebruiken. Op deze manier worden deelnemers aangesproken en gemotiveerd om aan het gesprek deel te nemen. Het werken met actieve werkvormen garandeert een maximale participatie van deelnemers en maakt een gevoelig onderwerp toegankelijk, in het bijzonder bij jongeren. Het werken met geschreven situaties en fotomateriaal is een goede manier om jongeren op hun gemak te stellen en hen te motiveren.³¹

Vignetten worden binnen verschillende disciplines gebruikt om sociale onderwerpen en problemen te bestuderen. Er bestaat echter zeer weinig literatuur over het gebruik van vignetten binnen sociaalwetenschappelijk onderzoek en in het bijzonder binnen kwalitatief onderzoek met kinderen en jongeren.³² Volgens Hazel³³ zijn vignetten *“concrete examples of people and their behaviours on which participants can offer comment or opinion. The researcher can then facilitate a discussion around the opinions expressed, or particular terms used in the participants’ comments”*. De geschreven vignetten worden het meest gebruikt in sociaalwetenschappelijk onderzoek,³⁴ maar zij kunnen ook gepresenteerd worden via film, kunst, foto’s, enzovoort. Het gebruik van vignetten wordt voornamelijk toegepast in onderzoek dat gevoelige onderwerpen, zoals ‘dating violence’,³⁵ onderzoekt.³⁶

Vignetten worden vaak gebruikt om culturele normen en waarden af te leiden uit de houding van de respondenten, en om de beleving van een specifieke situatie te ontdekken, om zo het ethisch kader en de morele overtuiging van de respondenten te leren kennen. Om de beleving van respondenten zo reëel mogelijk te onderzoeken, kan het best gebruikgemaakt worden van meerdere vignetten, die bovendien verschillende variabelen bevatten, zoals leeftijd, geslacht en etniciteit. De vragen die bij een vignet worden gesteld zijn natuurlijk afhankelijk van het doel van het onderzoek, maar algemeen wordt aan de deelnemers gevraagd hoe zij zouden reageren in de omschreven situatie, wat zij zouden doen en hoe zij over de situatie denken. Vignetten moeten daarnaast ingebed zijn in een context die voor respondenten voldoende herkenbaar

is. Barter & Renold³⁷ stellen dat deze context vaag genoeg omschreven of afgebeeld moet zijn, zodat deelnemers gestimuleerd worden om aanvullende factoren te noemen die invloed hebben op de betekenis die zij aan de situatie geven. Vignetten worden dikwijls toegepast in combinatie met andere onderzoeksmethoden zoals individuele interviews en observatietechnieken. Binnen focusgroepen worden zij voornamelijk gebruikt om de discussie op gang te brengen.³⁸

Een van de meest besproken beperkingen bij het gebruik van vignetten is de afstand tussen de situatie en de (sociale) realiteit: hoe personen denken dat ze zouden reageren in een bepaalde situatie, geeft niet noodzakelijk aan dat zij zich in deze situatie ook daadwerkelijk zo zouden gedragen. Andere auteurs stellen dat vignetten wel een meerwaarde bieden als zij gebruikt worden in onderzoek dat tot doel heeft enkele aspecten van de sociale realiteit te onderzoeken. Finch³⁹ stelt dat niet het resultaat (of het gedrag) dat onderwerp is van onderzoek, maar wel het proces van betekenisgeving en beleving gebruikt wordt om tot gedrag te komen. Processen in de sociale wereld zijn complex en veelvuldig en het gebruik van vignetten biedt de onderzoeker de mogelijkheid deze complexiteit te beheren en bepaalde aspecten van een maatschappelijk vraagstuk of probleem af te bakenen en dieper te verkennen.⁴⁰ Een andere beperking is dat deelnemers mogelijk sociaal wenselijke antwoorden geven.⁴¹ Om aan deze beperking tegemoet te komen, bevragen sommige studies eerst hoe de persoon in de geschetste situatie zich gedraagt en hoe hij of zij zich zou voelen, en daarna hoe de deelnemer zelf zou reageren.

2. Onderzoeksmethode voor gegevensverzameling

✓ De samenstelling van de steekproef

□ *Selectie*

De opzet van het onderzoek was om veertien focusgroepen te houden, met gemiddeld zes tot acht jongeren per groep. De concrete invulling van de focusgroepen werd gevoed door de bevindingen uit het theoretische en kwantitatieve luik.

Omdat het onze bedoeling was een ruime waaier aan betekenissen te achterhalen, moest de onderzoeksgroep zeer divers samengesteld zijn. In het boek werd er al op gewezen dat verschillen in geslacht, leeftijd en onderwijsvorm belangrijke kenmerken zijn die gepaard kunnen gaan met andere opvattingen en meningen over geweld. Als kenmerken hebben we behouden:

- geslacht: jongens en meisjes;
- leeftijd: 12 tot 15 jaar, 16 tot 18 jaar, 19 tot 25 jaar;

- onderwijsvorm: aso/(tso) en (d)bso;
- beroepsstatus: student en niet-student;
- behaald diploma: geen/secundair onderwijs en hoger onderwijs.

De bedoeling van deze selectie is, gelet op het exploratieve karakter van de studie, niet zozeer om representatieve groepen te creëren, maar om zo homogeen mogelijke groepen te selecteren, waardoor een bepaalde groep heel gedetailleerd beschreven kan worden.

De opdeling per leeftijd is noodzakelijk omdat we met ‘jongeren’ verwijzen naar een erg heterogene groep van jongeren tussen 12 en 25 jaar. Er bestaan grote verschillen binnen deze groep wat betreft hun leefomgeving, maar eveneens wat betreft de methoden om hen te bereiken. We hebben de jongeren opgesplitst in drie leeftijdscategorieën om een zo adequaat mogelijke dataverzameling toe te laten: 12-15-jarigen, 16-18-jarigen en 19-25-jarigen. De reden voor deze keuze is meervoudig: eerst en vooral wordt er in de groep van 16-tot 18-jarigen het vaakst delinquentie gepleegd die ‘adolescentiegebonden’ is (cf. supra). Het gaat hier voornamelijk over vormen van lichte delinquentie die eenmalig voorkomen, zoals meedoen aan een vechtpartij, druggebruik en spijbelen. Onderzoek rond geweld focust zich voornamelijk op jongeren in de adolescentieperiode. Wij hanteren een ruimere leeftijdsgrens door ook jongeren jonger dan 16 jaar (12-15 jaar) en ouder dan 18 jaar (19-25 jaar) bij het onderzoek te betrekken.

Binnen de leeftijdscategorieën 12-15 jaar en 16-18 jaar werden acht – met twee extra⁴² – focusgroepen afgenomen, waarbij opgesplitst werd per geslacht en onderwijsvorm. Geslacht blijkt immers een belangrijke variabele te zijn voor de houding van jongeren ten aanzien van geweld, evenals voor het dader- en slachtofferschap. Uit onderzoek blijkt tevens dat focusgroepen met kinderen en jongeren, enerzijds enkel met meisjes, anderzijds enkel met jongens, rustiger en vertrouwelijker verlopen dan gemengde groepen.⁴³ De jongsten voelen zich veiliger bij anderen van hetzelfde geslacht en zijn meer open, en oudere jongeren zijn sneller afgeleid in het bijzijn van het andere geslacht.⁴⁴ Er worden aldus per leeftijdscategorie twee groepen geselecteerd met meisjes en twee groepen met jongens. Verder werden de groepen opgesplitst naargelang onderwijsvorm: één focusgroep met jongens en één met meisjes uit een aso- (en tso-) richting, en één focusgroep met jongens en één met meisjes uit een (d)bso-richting. Uit onderzoek blijkt dat behalve de leeftijd en het geslacht ook de onderwijsvorm een belangrijke variabele is; jongeren uit het (d)bso komen het meest in aanraking met geweld, jongeren uit het tso in mindere mate, en jongeren uit het aso en kso in nog mindere mate.⁴⁵

Binnen de leeftijdsgroep van 19 tot 25 jaar werden vier focusgroepen gehouden, die opgedeeld werden naargelang geslacht en beroepsstatus (student en niet-student). Er werden twee focusgroepen gehouden met studenten en twee met werkende jongeren.

Oorspronkelijk was het de bedoeling om vier focusgroepen bij werkende jongeren te organiseren, opgesplitst naargelang geslacht en behaald diploma (geen/secundair onderwijs en hoger onderwijs). Twee van de vier groepen zijn vanwege tijdsgebrek niet kunnen doorgaan.

□ *Benadering*

Een van de problemen van focusgroepen is het risico op uitvallers. Omdat de dataverzameling staat of valt met de aanwezigheid van een voldoende grote groep en omdat last-minute afzeggingen veel tijd kosten werd er, waar mogelijk, gewerkt met bestaande groepen. Voor de organisatie van de focusgroepen met jongeren van 12 tot 18 jaar werd samengewerkt met scholen, uitgezonderd twee groepen die georganiseerd werden in een jeugdbeweging. Voor de organisatie van de focusgroepen met studenten werden de studenten persoonlijk aangesproken door onderzoekers in cafetaria's van hogescholen en studentenrestaurants. Deze groepen komen op bepaalde tijdstippen samen, waardoor het eenvoudiger is om hen samen te krijgen dan wanneer een groep wordt samengesteld op basis van toevallig geselecteerde individuen. De verwachting was ook dat dergelijke groepen een veiligere omgeving zijn om een gesprek op gang te brengen en dat deze groepen meer homogeen samengesteld zijn. De focusgroepen met werkende jongeren werden samengesteld via netwerking met collega's, vrienden en familieleden.

Jongeren kunnen moeilijk rechtstreeks worden gecontacteerd, dus hebben we de hulp ingeroepen van sleutelfiguren binnen een organisatie (behalve voor de groepen met studenten en werkenden) die direct toegang hebben tot de jongeren en die zicht hebben op de kenmerken van de jongeren. Hood, Kelley & Mayall⁴⁶ stellen dat het voor onderzoekers moeilijk is kinderen en jongeren rechtstreeks te benaderen en tonen aan dat sleutelfiguren, voornamelijk binnen een institutionele organisatie zoals een school, de vrijwillige deelname van jongeren kan ondermijnen. We hebben dit trachten te minimaliseren door bij de school het absolute belang van vrijwillige deelname van jongeren centraal te stellen.

Omdat er niet gevarieerd werd naargelang verstedelijkingsgraad, werden op voorhand Vlaamse steden en dorpen gekozen waar jongeren werden bevraagd. De verschillende focusgroepen werden over vier centrumsteden en twee gemeenten in Vlaanderen.

Om de 12- tot 18-jarigen te bereiken, hebben we in maart 2010 brieven verstuurd naar de directie van 32 secundaire scholen in de vooropgestelde regio's, met een vraag tot deelname. Aangezien scholen zich engageren voor de deelname aan het onderzoek, is het belangrijk dat de ouders eerst op de hoogte werden gebracht van het project, om negatieve reacties te vermijden wanneer ouders later zouden ontdekken dat hun kind

heeft deelgenomen aan het onderzoek.⁴⁷ In dat opzicht hebben we een folder ontwikkeld waarin het onderzoek werd voorgesteld en de doelstelling ervan werd aangekaart. Twee groepen van 12- tot 18-jarigen werden benaderd via de hoofdleiding van een jeugdbeweging.

Naast jongeren uit het secundair onderwijs hebben we ook toenadering gezocht tot studenten (18-25 jaar). Net zoals bij de 12- tot 18-jarigen werd bij deze groep een onderscheid gemaakt per geslacht. Ook hier werden de focusgroepen willekeurig over twee steden verdeeld: de focusgroepen werden gehouden in twee studentensteden, wat de benadering van de studenten vergemakkelijkte. Er werd getracht een zo heterogeen mogelijke groep studenten te selecteren. Hiervoor werd gezocht op plaatsen waar studenten van verschillende leeftijden en opleidingen samenkomen, zoals studentenrestaurants en -cafetaria's. De werkende jongeren werden benaderd via informele netwerking. De twee focusgroepen bestonden uit vriendengroepen, waarbij het mogelijk was deze op een voor hen bekende plaats te organiseren: één gesprek heeft plaatsgevonden in een lokaal van de jeugdbeweging, en één gesprek in een stamcafé van de jongeren.

Alle jongeren kregen als incentive een filmticket per post opgestuurd met een begeleidende brief erbij.

✓ De gerealiseerde steekproef

De onderzoeksgroep werd bekomen via professionele kanalen en netwerking. In totaal hebben 106 jongeren deelgenomen aan de focusgroepen. De steekproef bestond uit 50 jongens (47,2%) en 56 meisjes (52,8%). De verdeling van de jongeren per leeftijd is terug te vinden in tabel 2. Hieruit blijkt dat de meeste jongeren in de steekproef de leeftijd hadden van 14 en 15 jaar (respectievelijk 19,8% en 18,9%).

Het aantal jongeren dat in België is geboren, bedraagt 96 (90,6%). Er zijn tien jongeren (9,4%) die ofwel zelf geboren zijn in het buitenland of van wie de ouders geboren zijn in het buitenland. Van deze tien jongeren zijn er drie in het buitenland geboren. Van de overige zeven jongeren is één of zijn beide ouder(s) geboren in het buitenland. Van het totale aantal jongeren was 88,7% (N = 94) schoolgaand en 11,3% (N = 12) niet-schoolgaand. Van de schoolgaande jongeren zaten 18 jongeren in het hoger onderwijs, en 76 jongeren in het secundair onderwijs. Van de niet-schoolgaande jongeren behaalden zeven jongeren een diploma secundair onderwijs, en vijf jongeren behaalden een diploma hoger onderwijs (bachelor en/of master). Twee jongeren waren op dat moment werkloos. In tabel 3 wordt voor de schoolgaande jongeren een verdeling per onderwijsvorm gegeven.

Tabel 2. Verdeling van respondenten per leeftijd.

	12 jaar	13 jaar	14 jaar	15 jaar	16 jaar	17 jaar	18 jaar	19 jaar	20 jaar	21 jaar	22 jaar	23 jaar	24 jaar
N	1	8	21	20	8	11	7	4	10	5	5	3	3
%	0,9	7,5	19,8	18,9	7,5	10,4	6,6	3,8	9,4	4,7	4,7	2,8	2,8

Tabel 3. Verdeling van respondenten per onderwijsvorm.

	N	%
aso	31	33
tso	176	1,1
bso	38	40,4
dbso	6	6,4
hoger onderwijs	18	19,1

✓ Onderzoeksmateriaal

Het onderzoeksmateriaal bestaat uit twee onderdelen: (1) het aanbod van geschreven vignetten en (2) het aanbod van fotomateriaal.

□ Vignetten

Er werden vier vignetten opgesteld die kort een verhaal weergeven waarin jongeren een vorm van geweld zouden kunnen herkennen. In de beschrijvingen komt het woord 'geweld' niet voor. Er waren verhalen met de volgende inhoud: (1) sibling-geweld, (2) steaming (een groepje jongeren dat rond andere jongeren gaat staan en hen vernedert, bedreigt en daarvoor geld of andere persoonlijke bezittingen eist), (3) ongewenst seksueel gedrag, en (4) vandalisme.

- (1) An en Jo zijn broer en zus. Zij zitten samen televisie te kijken. Jo wil naar de voetbalmatch kijken, maar An reageert niet. Jo trekt aan de haren van An. An geeft haar broer een slag in zijn gezicht. (siblinggeweld)
- (2) Bert loopt langs een groepje van drie jongeren. Eén van de drie jongeren (Robbe) loopt naar Bert en zegt: "Geef je gsm eens". Bert wil zijn gsm niet afgeven. Robbe heeft een mes op zak. (steaming)
- (3) Liesbeth is klaar om naar huis te fietsen van de cinema. Ze komt Pieter tegen. Liesbeth kent Pieter van de sportclub. Liesbeth zegt dat ze gaat vertrekken. Op dat moment neemt Pieter Liesbeth vast en begint haar te kussen. Liesbeth wil dit niet. (ongewenst seksueel gedrag)

- (4) Een groepje van vijf jongeren komt van het jeugdhuis en wandelt naar huis. Jan en Elien gooien stenen tegen de ruiten van een huis. Zij denken dat er niemand woont. De rest van de jongeren doet niets. (vandalisme)

❑ Fotomateriaal

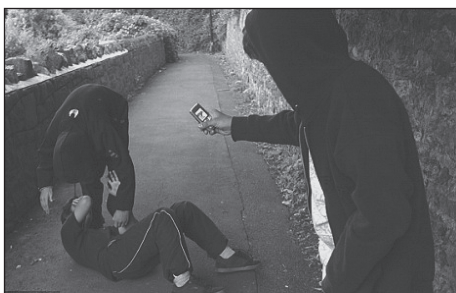
Naast het aanbod van vignetten werd er ook gebruikgemaakt van visueel materiaal. Vier foto's werden gebruikt om beschrijvingen te genereren die de jongeren zelf gebruiken. De foto's geven de volgende geweldsituaties weer: (1) fysiek geweld tegen een kind, (2) gevecht tussen twee mannen,⁴⁸ (3) happy slapping (het slaan van bekenden of vreemden, dat wordt gefilmd om vervolgens op internet te plaatsen) en (4) diefstal van een oude vrouw.

Diefstal

Gevecht tussen twee mannen

Happy slapping

Fysiek geweld tegen een kind

✓ Topiclijst

Het was de bedoeling om na te gaan hoe jongeren zelf geweld percipiëren en ervaren, en hoe ze dat gedrag legitimeren. Verder werd nagegaan wat de attitude is van de jongeren ten aanzien van de verschillende vormen van geweld. Ten slotte werd onderzocht wat jongeren denken over de oorzaken van en remedies tegen het gebruik

van geweld. Bij het opstellen van de topiclijst werd rekening gehouden met een aantal factoren,⁴⁹ namelijk de cognitieve competenties van de deelnemers, hun communicatievaardigheden, de mogelijke invloed van peers en het onderwerp 'geweld' dat als bedreigend ervaren kan worden door de deelnemers. De cognitieve competenties van jongeren (en dan voornamelijk de 12-18-jarigen) blijken aanzienlijk te verschillen van het cognitief vermogen van volwassenen.⁵⁰

Er werd eerst aan alle jongeren gevraagd om in één woord of in meerdere woorden neer te schrijven wat volgens hen geweld is. Daarna werd bij elke deelnemer nagegaan waarom hij of zij dat woord heeft opgeschreven. Aan de overige deelnemers werd vervolgens hun mening hierover gevraagd. Het tweede deel van het gesprek bestond uit de vignetten en foto's. Elke jongere kreeg vier geschreven situaties en vier foto's van reële situaties. In de omschrijvingen werd het woord 'geweld' niet gebruikt, aangezien de jongeren aan de hand van hun eigen leefwereld deze situaties moeten beschrijven. Bij elke situatie werd aan de jongeren gevraagd te vertellen wat er gebeurt. Vanuit de concrete situaties kon het gesprek opengetrokken worden naar meer abstracte en moeilijkere thema's. Bij de ontwikkeling van de vignetten en het kiezen van foto's werd expliciet vanuit een *meervoudige contextuele benadering* vertrokken.⁵¹ Eerder dan te focussen op de beleving van geweld in één specifieke context of sfeer, is het cruciaal om de verschillende sferen waarin jongeren hun tijd doorbrengen en met elkaar en met anderen in interactie treden, mee op te nemen. Wil men geweld begrijpen binnen de dagelijkse en culturele context waarin het plaatsvindt, dan is een dergelijke benadering noodzakelijk. Aan de hand van elke situatie werd een reeks vragen gesteld, waarin de facetten aan bod kwamen die niet in de specifieke situaties zelf konden worden opgenomen. De reactie van de deelnemers op elk vignet en elke foto werd verder verkend, door hen ruimte te geven om de specifieke context en gedragingen te herdefiniëren op basis van hun eigen ervaringen en die van anderen binnen de groep. Er werd eerst aan de jongeren gevraagd wat er gebeurt en hoe het karakter (of de karakters) zich voelt (voelen) en gedraagt (gedragen). Daarna werd aan de deelnemers gevraagd hoe zij zich zouden voelen en gedragen in een dergelijke situatie en waarom. Verder werd nagegaan hoe jongeren de dader en het slachtoffer van de situatie definiëren, en op welke tijdstippen en plaatsen volgens hen de gegeven situatie vaak voorkomt. Tot slot werd bij elke situatie aan de jongeren gevraagd welke de oorzaken van en remedies tegen het gedrag of de gebeurtenis kunnen zijn. Het derde en laatste deel van het gesprek handelde over geweld in het algemeen. Hier werd aan de hand van de verschillende vignetten en foto's nagegaan wat de jongeren precies als geweld zien. Eerst werd hen gevraagd om de verschillende vignetten en foto's te ordenen op een rangschikkingsschaal (A = minst geweld, H = meest geweld). De deelnemers kregen eerst de tijd om dit individueel te doen. Daarna werden de antwoorden in groep besproken en bediscussieerd.

Elke focusgroep werd afgerond met een korte samenvatting, en de deelnemers kregen nog de mogelijkheid aanvullingen of opmerkingen te formuleren. Aan elke deelnemer werd gevraagd om anoniem een evaluatieformulier in te vullen over het verloop van het gesprek. Die konden de deelnemers in een doos deponeren. Daarnaast kregen ze nog de mogelijkheid om iets neer te schrijven wat ze nog wilden vertellen, maar liever vertrouwelijk hielden. Dit konden ze vervolgens ook deponeren in een (andere) doos. Deze methode wordt de 'secret box' genoemd.⁵²

✓ Het verloop van de afname

Het onderzoek werd tussen april en augustus 2010 uitgevoerd bij 106 jongeren tussen 12 en 25 jaar. Omdat we werkten met jongeren, was het van belang de onderzoekstechnieken aan te passen aan de jongeren en niet te verwachten dat jongeren zich wel aan de technieken zouden aanpassen. Bij onderzoek met jongeren over een gevoelig onderwerp zoals geweld, is het noodzakelijk om te werken met twee onderzoekers om op moeilijke momenten ondersteuning te bieden aan de jongeren en de groep. De duur van de focusgroepen varieerde van anderhalf tot twee uur. De jongeren werden uitgenodigd om naar elkaar te luisteren en op elkaars antwoorden in te gaan. Aan het begin van het gesprek werd de nadruk gelegd op de vrijwillige deelname van de jongeren en het vertrouwelijke en anonieme karakter van het gesprek. Tijdens het gesprek werd dit enkele keren herhaald. Daarnaast werd benadrukt dat er geen goede en foute antwoorden zijn. Aangezien veel gesprekken georganiseerd werden binnen de school, kunnen jongeren immers de druk voelen om 'juiste' antwoorden te geven. De school is een plek voor jongeren om te leren, maar deze setting wordt georganiseerd en gecontroleerd door volwassenen (leerkrachten, directieleden, enzovoort), waardoor ze het onderzoek als een schooltaak kunnen ervaren. In één school ervoeren we dat er aan de jongeren geen toestemming werd gevraagd om deel te nemen aan het gesprek.

De gesprekken werden gevoerd aan de hand van een uitgebreid gespreksschema. We begonnen de focusgroepen met een persoonlijke voorstelronde. Als onderzoekers gaven we daarbij het voorbeeld en stelden we onszelf niet alleen als onderzoeker voor, maar gingen we ook in op onze leeftijd, woonplaats, enzovoort. De deelnemers volgden dit voorbeeld vaak. Daarnaast werd in de gesprekken met vignetten en foto's gewerkt om reacties uit te lokken bij de respondenten over concrete gevallen van geweld. Er werd voor deze open aanpak gekozen omdat het gaat om de beleving van geweld door de jongeren zelf. Er moest voorkomen worden dat de onderzoekers sturend zouden optreden. Het eerste vignet werd telkens door de onderzoekster voorgelezen, aangezien de kans bestond dat er jongeren bij waren die niet zo vlot kunnen lezen. Daarna kregen de deelnemers nog de kans om de situatie door te nemen. Voor de volgende situaties werd steeds de vraag gesteld of iemand bereid was voor te lezen.

Na het lezen van een situatie werden er enkele vragen gesteld zoals: wat gebeurt er hier? Is er een dader/slachtoffer? Zijn er andere betrokkenen? Is dit geweld? Wat kan de oorzaak zijn? Enzovoort.

De focusgroepen met de jongeren werden zo veel mogelijk 'op locatie' afgenomen, bijvoorbeeld bij de jeugdbeweging, in een klaslokaal of een café. De jongeren zijn vertrouwd met die locaties en voelen zich vrijer om te spreken. De jongeren zijn bovendien onder elkaar, waardoor ze zich op hun gemak voelen. Als onderzoekers hebben we de indruk dat de resultaten van de groepsgesprekken niet alleen rijk maar ook betrouwbaar zijn, mede omdat ze in de vertrouwde omgeving van de respondenten werden gehouden.

Eerder werd vermeld dat focusgroepen met jongeren het best niet meer dan acht deelnemers bedragen. Echter, twee focusgroepen werden gehouden met elf jongeren. Deze grote groep maakte het voor de moderator moeilijker om niet af te wijken van het thema. Verder was het niet eenvoudig alle respondenten aan het woord te laten en was het gesprek meestal beperkt tussen een drie- à viertal jongeren.

De notulist fungeerde als observator. Er werd rekening gehouden met de volgende factoren. Ten eerste speelt de invloed van peers voor jongeren een grote rol. Jongeren zijn erg gevoelig voor het gedrag van hun leeftijdsgenoten; hun acceptatie is aldus erg belangrijk. Daarom werd in de focusgroepen de groepsdynamiek binnen elk groepsgesprek geobserveerd om eventuele negatieve (en positieve) invloeden te ontdekken. Intimidatie binnen de groep kan de medewerking van bepaalde respondenten beperken.⁵³ De observatieverslagen werden gebruikt als aanvullend materiaal bij de analyse.

3. Topiclijst

✓ Introductie en voorstelling (5 minuten)

(Vragen om plaats te nemen en naamkaartjes uitdelen)

Goedemorgen (middag, avond) en welkom allemaal. Aan het begin van dit groepsgesprek wil ik eerst mijzelf voorstellen en kort iets vertellen over het onderzoek. Mijn naam is Evi Verdonck. Ik ben 25 jaar en ik werk aan het Leuvens Instituut voor Criminologie van de Katholieke Universiteit Leuven aan een onderzoek rond jongeren en geweld. Het onderzoek wordt gevoerd in opdracht van het Vlaams Vredesinstituut en houdt in dat we met verschillende groepen jongens en meisjes tussen 12 en 25 jaar praten over wat volgens hen geweld is. Vandaag willen wij hierover ook met jullie praten. Het gesprek zal ongeveer anderhalf uur tot twee uur duren. (Na één uur lassen we een korte pauze van

tien minuten in, waar jullie ook een drankje krijgen.) Ik wil jullie nog laten weten dat wij dit gesprek opnemen. Dit doen wij zodat wij later alles wat jullie verteld hebben goed kunnen uitwerken en analyseren. Deze informatie zal vertrouwelijk verwerkt worden in de rapportage, dus zonder namen. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Het is jullie mening die ik wil horen, dus alle antwoorden zijn waardevol. Het is niet erg als je niet onmiddellijk kunt antwoorden of als je iets niet direct geformuleerd krijgt zoals je wil. Als iets mij niet duidelijk is, zal ik het je wel vragen. Hebben jullie op dit moment nog vragen? Zo niet, dan wil ik vragen om jullie gsm's af te zetten, zodat we ongestoord kunnen discussiëren.

Voor jullie ligt een klein vragenlijstje dat je mag invullen. Je kunt aan de hand van deze vragenlijst jezelf voorstellen. Je mag natuurlijk ook andere dingen over jezelf vertellen. Mijn collega, die tussen jullie in zit en die vandaag aantekeningen maakt van het gesprek, zal zich ook nog kort voorstellen. Collega, mag ik jou als eerste vragen om jezelf voor te stellen?

✓ Vrije associatie (15 minuten)

Nu we elkaar allemaal een beetje kennen, wil ik met jullie naar het eerste deel gaan van dit gesprek. Jullie hebben allemaal een blad voor je liggen. Schrijf op dat blad in één woord of meerdere woorden neer wat 'geweld' volgens jou betekent. Wat denk je dat geweld is?

Daarna polsen we bij elke deelnemer waarom hij/zij dat woord geschreven heeft. Aan de overige deelnemers wordt hun mening gevraagd.

✓ Vignetten en foto's (60 minuten)

Ik heb hier enkele aanduidingen van dingen die kunnen gebeuren. We gaan vier situaties bekijken. De eerste situatie is (ik lees voor). Lees situatie 1 nog eens rustig door. Daarna ga ik er enkele vragen over stellen.

- Vignet 1: siblinggeweld
- Vignet 2: steaming
- Vignet 3: ongewenst seksueel gedrag
- Vignet 4: vandalisme

Ik heb hier ook enkele foto's die ik jullie wil laten zien.

- Foto 1: fysiek geweld tegen een kind
- Foto 2: gevecht tussen twee mannen
- Foto 3: happy slapping
- Foto 4: diefstal van een oude vrouw

Situatiebeschrijving (bij vignetten en foto's)

- Wat gebeurt er?
- Welke naam zou je daaraan geven? Hoe kan je dat zien? Waarom?
- Is er een dader?
- Wie is de dader? Hoe kan je dat zien?
- Wat doet dader?
- Waarom denk je dat de dader dit doet? (oorzaak)
- Hoe gedraagt de dader zich?
- Hoe zou de dader zich voelen?
- Is er een slachtoffer?
- Wie is het slachtoffer? Hoe kan je dit zien?
- Wat doet slachtoffer?
- Waarom zou het slachtoffer dit doen? (oorzaak)
- Hoe gedraagt het slachtoffer zich?
- Hoe denk je dat het slachtoffer zich voelt?
- Wat denk je dat het slachtoffer zal doen?
- Zijn er nog andere personen behalve de dader en/of het slachtoffer?
- Wat doen zij?
- Waarom zouden zij dit doen?
- Wanneer gebeurt het? Wanneer doet zich dat voor? Waar gebeurt het?

Eigen reactie

- Hebben jullie dit al eens meegemaakt?
- Wat deed je toen?
- Hoe voelde je je toen?
- Wat zou jij doen in zo'n situatie?
- Hoe zou jij reageren? Heeft deze reactie zin?

Remedies

- Hoe kan je een dergelijke situatie voorkomen/bestrijden, denk je, zodat dit niet meer gebeurt?
- Wat kunnen anderen doen om deze situatie te voorkomen/bestrijden?

✓ Rangschikking situaties 'minst geweld' naar 'meest geweld' (15 minuten)

- Vragen om de verschillende vignetten en foto's te ordenen van 1 (minst gewelddadig) tot 8 (meest gewelddadig) + kort de reden aangeven.
- (Afhankelijk van de tijd volgende vragen stellen.)
- Als we de situaties die we daarnet besproken hebben, bekijken, welke passen volgens jullie dan bij het onderwerp 'geweld'? Waarom is dat zo?
- Kunnen jullie in eigen woorden een definitie geven van geweld?

- Is elk geweld hetzelfde?
- Welke vormen van geweld zijn er?
- Wat zijn volgens jullie vormen van licht geweld? Waarom?
- Wat zijn volgens jullie vormen van ernstig geweld? Waarom?
- Waarvan hangt dit af?
- Denk je dat geweld altijd negatief en slecht is? Leg uit.
- ...

✓ Afronding (5 minuten)

- Korte samenvatting van wat tijdens het gesprek aan bod is gekomen.
- Vragen van feedback: Zijn jullie het eens met de samenvatting? Hebben jullie nog aanvullingen? Wil iemand nog iets opmerken, vragen of aanvullen?

Dan wil ik jullie graag bedanken voor jullie deelname.

Ik wil je nog vragen enkele zaken in te vullen. Jullie krijgen een evaluatieformulier waarop jullie kunnen aangeven hoe je het gesprek vond. Verder krijgen jullie nog een leeg blad waar jullie nog iets kunnen opschrijven dat je liever voor jezelf houdt. Wij zullen deze doos pas leegmaken als alle groepsgesprekken afgenomen zijn. Jullie kunnen dus vertrouwelijk iets in de doos steken. Dit moet niet, maar het mag. Wie niets willen zeggen, mag het blad leeg in de doos steken. Tot slot wil ik jullie vragen om ook in te vullen op welke manier jullie op de hoogte gehouden willen worden van de resultaten van het onderzoek. Dit blad kan je afgeven aan mij of mijn collega.